

Sárossy Péter–Smohay András

Az egykori majki kamalduli remeteség refektóriumának ikonográfiai programja

Az egykori majki kamalduli remeteség *foresteriájában* található refektórium falképeinek eddigi ikonográfiai leírásai¹ nem fordítottak figyelmet a jelenetek elsődleges irodalmi forrására, Damiani Szent Péter (1007–1072/1073) *Vita beati Romualdi* című művére² és annak illusztrációira mint előképekre. Ezt próbáljuk most pótolni írásunkkal.

Az 1042-ben felolvasásokra szánt, *commonitorium*ként írt mű 72 fejezetből áll, és több kiadást élt meg 16. század eleji első megjelenésétől³ a jelen tanulmányban is használt kritikai kiadásig. Már első olasz fordításában⁴ is kommentárokkal látták el a művet, illetve kiegészítették azt az eltelt évszázadok rendtörténeti eseményeivel. A majki munkák első felügyelője, Radossányi László (1696–1764) is így tett, amikor a kamalduli rendről szóló alapos áttekintésében⁵ – amelynek elismeréssel adóztak a kortársak is⁶ – a Damiani Pétertől átvett történetek mellett bemutatta a későbbi eseményeket, köztük a magyarországi kamalduli remeteségek alapítását.⁷

A magyar kamalduli remeteségek – Zoborhegy, Lánzsér, Alsólehnic – után a majki épült fel legkésőbb. 1733-ban gróf Esterházy József (1682–1748) horvát-szlavón bán, 1741-től országbíró ajánlotta fel majki birtokát a kamalduliaknak. A remeteség terveit a Szent Józsefről elnevezett bécsi kahlenbergi kamalduli remeteség átépítését tervező Franz Anton Pilgram (1699–1761) osztrák építésztlől rendelte meg. A 17 remetelakból álló együttes három szakaszban, 1733 és 1770 között épült fel.⁸

A *foresteria* refektóriumja 1757-ben készült el.⁹ Jelenlegi ismereteink szerint a falképeket Vogl [Vogel] Gergely (1717–1782) készítette 1762-ben.¹⁰ Az ikonográfiai program kidolgozója

¹ NITSCH Árpád János: *Majk. A Bold. Szűz majki premontrei prépostságának majd a Nepomuki Szent Jánosról nevezett kamalduli remeteségének története*. Győr, Győregyházmegye Könyvsajtója, 1910. 48–50; FARBAKY Péter: *Majk, Kamalduli remeteség*. (Tudományos dokumentáció, 1990.) Kézirat a Hild–Ybl Alapítvány Archívumában. 20–23; FARBAKY Péter: A kamalduli remeteségek a barokk kori Magyarországon. In: „Ez világ, mint egy kert...” *Tanulmányok Galavics Géza tiszteletére*. Szerk. BUBRYÁK Orsolya. Budapest, MTA Művészettörténeti Kutatóintézet–Gondolat, 2010. 597–608: 606.

² DAMIANI SZENT PÉTER: *Vita beati Romualdi*. A cura di Giovanni TABACCO. Roma, Istituto Storico Italiano per il Medioevo, 1957 (Fonti per la storia d'Italia 94). További hivatkozások *Vita* címmel és a vonatkozó fejezetszámmal.

³ DAMIANI SZENT PÉTER: *Beatissimi Romualdi. Vita*, Florentiae, Giunta, 1513.

⁴ DAMIANI SZENT PÉTER: *Vita del padre S. Romualdo abate, fondatore del sacro eremo, & ordine di Camaldoli... tradotta dal padre don Agostino Fortunio*. Firenze, Giunti, 1586.

⁵ RADOSSÁNYI László: *Epitome antiquarii tripartiti Sacri Ordinis Eremitico-Camaldulensis... Neostadij Austriae*, Müller, 1726.

⁶ MAGNOLDO ZIEGELBAUER: *Centifolium Camaldulense sive Notitia scriptorum camaldulensium... Venetiis, Baptistae Albrizzi*, 1750. 36–37.

⁷ RADOSSÁNYI 1726. i. m. sz. n. „*De triplici Institutione Ordinis Camaldulensis & Eremorum Ungariae Foundationibus*”.

⁸ A remeteség történetének legutóbbi összefoglalása a teljes korábbi irodalommal: FARBAKY 2010. i. m. 602–603.

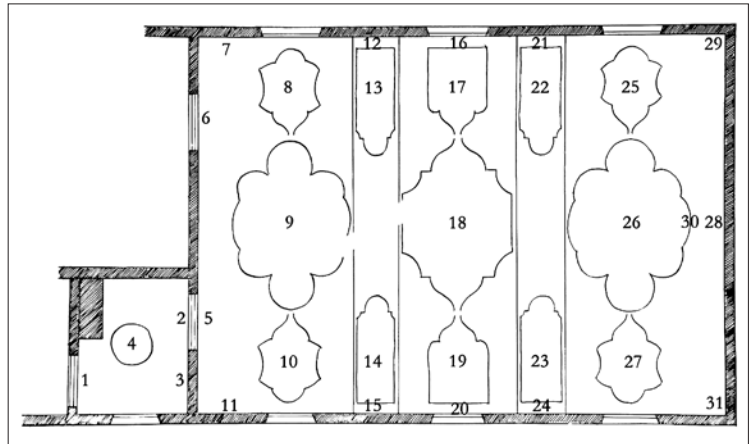
⁹ FARBAKY Péter: A majki kamalduli remeteség története. *Műemlékvédelem*, 5. 2006. 309–320: 314–315.

¹⁰ GARAS Klára: *Magyarországi festészet a XVIII. században*. Budapest, Akadémiai, 1955. 259; VOIT Pál: A majki műemlékegyüttes. Adatok Franz Anton Pilgram életművéhez. *Magyar Műemlékvédelem 1961–1962*. Budapest, 1966. 201–227: 214, 221. évszám nélkül. Felmerült, hogy 1759-ben dolgozott volna a falképeken Vogl Gergely. GRANASZTÓI Györgyné: *A majki kamal-*

feltehetően az építési munkákat irányító Radossányi László páter volt.

A remeteség épületegyüttesének északkeleti végében helyezkedik el az U alaprajzú, egytraktusos konvent-épület. A refektórium és előtere a keleti földszintes szárny déli végében kapott helyet. A kis méretű előtér téglalap alaprajzú, csehboltozattal fedett helyiség. Az oldalfalakat egymással átellenben elhelyezett két ajtó és északon egy félköríves záródású mély ablak osztja. A téglalap alaprajzú refektórium három keskeny, két hevederívvel erősített csehsüveg-boltozatos szakaszból áll. Északi falán két ajtó, keleti és nyugati oldalán három-három ablak található (1–2. kép).

Damiani Péter Romuald-életrajzát a kahlenbergi remeteség 1723-ban adta ki németül Bécsben, egyik szerzetesének fordításában,¹¹ 1726-ban pedig latin nyelven is.¹² A korábbi, jellemzően metszetek nélkül megjelenő kiadásokkal szemben e bécsi kiadásokban mintegy 90 rézmetszet szerepel. Ezek egyszerű, téglalap alakú keretben jelennek meg minden fejezet előtt, alul hatsoros latin verssel, amelyek az egyes történetek összefoglalásai. A metszetek, mint az a „Dietell Sculp.”¹³ és az „F. A: Dietell Sc. Vien”¹⁴ szignóból kiderül, Franz Ambros Dietell (†1730) munkái. Dietell bécsi rézmetsző munkásságát főként szenteket ábrázoló könyvillusztrációi jelentik.¹⁵ Egy Szent Romualdot



1. kép. Az egykori majki kamalduli remeteség refektóriumának falképeinek rendszere. Majk, kamalduli kolostor, refektórium, 1962. Falképdokumentáció, készítette Papp Oszkár. Forster Központ, Tervtár, 25278. nyomán



2. kép. Az egykori majki kamalduli remeteség refektóriumának részlete. Fotó: Sárossy Péter

duli remeteség rövid építéstörténete. Kézirat, Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatói Központ (a továbbiakban: Forster Központ), Tervtár.

¹¹ DAMIANI SZENT PÉTER: *Leben und Thaten dess Heiligsten Vatters, und Patriarchen Romualdi, Stiffers des Camaldulenser...* Wien, Voigtin, 1723. A továbbiakban e kiadás Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtárban őrzött példányából (rakt. szám 20881) adjuk meg a metszetekre vonatkozó fejezet- és lapszámokat. A más kiadásból való hivatkozást külön jelezzük.

¹² DAMIANI SZENT PÉTER: *Vita et acta sanctissimi patris et patriarchae Romualdi, fundatoris Camaldulensium...* Viennae, Voigtin, 1726.

¹³ *Leben* 1723. i. m. sz. n., Szent Romuald féralakos képe a harmadik rész előtt. Köszönettel tartozunk Török Zsoltné Dobó Juditnak, hogy felhívta a figyelmet a „Dietell sculp.” szignóra.

¹⁴ *Leben* 1726. i. m. sz. n., Szent Romuald egész alakos ábrázolása az „An der Heiligsten Vatter Romualdium” köszöntés előtt.

¹⁵ THIEME-BECKER: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler.* IX. Leipzig, E. A. Seemann, 1913. 253.

ábrázoló metszete tűnik fel Radossányi említett művének címlapja előtt is, ugyancsak „F. A. Dietell Sc. Vien” szignóval.¹⁶

A Romuald-életrajznak e metszetes kiadásai a majki remeteségből sem hiányoztak. A felosztlatási biztosok 1782. május 1-jén vették fel a könyvtárban található könyvek jegyzékét, ezen két latin nyelvű példány szerepel;¹⁷ az atyák cellaházaiban pedig további három kötetet írtak össze, amelyek közül az egyik német nyelvű volt. Utóbbi megjegyzés árulkodik arról, hogy csak az 1723-as kiadásról lehetett szó. Ha összevetjük e bécsi kiadások metszeteit a majki refektórium falképeivel, egyértelműen látszik erős hatásuk az egyes kompozíciókra. Néhol ugyan szinte teljes az átvétel, de az esetek többségében mégsem mechanikus másolásról van szó. Van végül olyan eset is, ahol nem az életrajz metszetei szolgáltak inspirációs forrásként.

Az előtérbe lépve a bejárati ajtó felett egy, a refektóriummal közös falon pedig két, közel félköríves mezőbe kerültek falképek. Ezeken János és Benedek szerzetesek története látható (1. kép, 1–3): I. Boleszláv lengyel király (966/967–1025) a pápától koronát szeretett volna kapni, ezért János és Benedek szerzetesnek sok kincset ajánlott fel, de ők visszautasították a király ajánlatát, viszont ígéretet tettek, hogy kívánságát pénz nélkül is teljesítik.¹⁸ A remeték és Boleszláv beszélgetését a király udvarából néhányan kihallgatták. Az útnak induló szerzeteseket éjszaka megtámadták és meggyilkolták. Másnap reggel a fejedelem és kísérete találta meg a holttesteket és a gyilkosokat. Boleszláv úgy ítélkezett, hogy láncolják a tetteseket a halott szerzetesek kopsóihoz, s ha valami csoda nem segít rajtuk, pusztuljanak el ők is. A tettesek bűnbánatot tartottak, s láncaik lehullottak.¹⁹

Az előtér cseh süvegboltozatának közepén aranyozott sugarakkal körülvelt, profílozott stukkókeretben kör alakú mező látható, benne a Szentháromságot jelképező istenszemmel. Ez az újabb festőrestaurátori feltárás (2012–2013 – Boromisza Péter, Nemessányi Klára, Fabó



3. kép. Vogel Gergely: Szent Romuald és Marinus remete találkozása, 1762. Freskó. Fotó: Sárossy Péter

Éva, Heitler András, Gyarmati András) alapján mai formájában inkább 19. századi (1. kép, 4). Külön szót kell ejteni egy, szintén ekkor talált, ez idáig ismeretlen figurális részletről: az előtér bejárati ajtaja fölött ugyanis töredékes jelenet került elő, amely Krisztus megkísértését ábrázolja, alul felirattal: „DIC UT LAPIDES ISTI PANES FIANT Matt.,” azaz „mondd, hogy e kövek változzanak kenyerekké” (Mt 4,3). A falképen csak Krisztus kék ruházata maradt meg, tőle balra pedig a kísértő Sátán sejthető kővel a kezében.

A refektórium északi falán, az ajtók fölé Romuald és Marinus remete

¹⁶ RADOSSÁNYI 1726. i. m. sz. n., a címlap előtt.

¹⁷ MNL C 103. Helytartótanácsi Levéltár, Számvevőség, Alapítványi Ügyosztály. Inventarien der in Ungarn aufgelassenen Klöster. 22. cs. Kamalduler Klöster. Majk, fols. 65–78.

¹⁸ I. Vitéz Boleszláv 1025-ben koronáztatta magát lengyel királlyá Gnieznóban, a pápától kapott koronával. NIEDERHAUSER Emil: A nyugati szlávok 1000 körül. *História*, 21. 9–10. 1999. 39.

¹⁹ Vita beati Romualdi. Cap. XXVIII., NITSCH 1910. i. m. 49–50. Életükről szóló korabeli forrás QUERFURTI BRÜNÓ írása: Vita quinque fratrum eremitarum. Vita vel passio Benedicti et Johannis sociorumque suorum actore Brunone Querfurtensis. In: *Monumenta Poloniae Historica*. Series nova IV/3. Red. Jadwiga KARWASIŃKA. Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1973. 29. fejezet.

története került (1. kép, 5–6). Romuald a ravennai San Apollinare in Classe kolostorból a velencei lagúnához utazott, s a híres Marinus remete tanítványának állt. Ő először úgy találta, hogy Romuald nincsen felkészülve a remeteéletre, ezért a latin zsolnároskönyv olvasására kezdte tanítani. A durva lelkű Marinus folyton verte az újoncot. Béketűrése azonban meggyőzte a vad remetét, és ő maga is Romuald tanítványává lett (3. kép).²⁰ Az említett történet az életrajz első részének 4. fejezetét illusztráló 4. metszete alapján,²¹ pontosabban annak két önálló kompozícióvá – a találkozás és a tanítás jelenetévé – alakításával készült (4. kép).

A refektórium északi és keleti falának sarkán elhelyezett képtérben látható szerzetes az idősödő Romuald az életrajz 52. metszetéről (1. kép, 7).²² Ez a történet Romuald hétéves sítriai tartózkodását meséli el, ahol önmegtartóztatásban, némaságban és aszkézisben élt, így akarván hasonlítani a 4. századi remetére, Gázai Szent Hiláronra. Az életrajz 64. fejezetében Sítriáról ismét szó esik, a kísérő metszeten igen hasonló remeteábrázolással.²³ Itt Damiani Péter a helységet az egyiptomi Nitriához hasonlítja, ahol a 4. században számos remete élt. Sítria tehát a remeték számára követendő példa, „második Nitria”, Romuald kora pedig a remeteélet „aranykora”.

A mennyezet közepén az első boltszakaszban Romuald és II. Henrik császár 1022-ben történt luccai találkozása látható (1. kép, 9). A jeleneten a császár fogadja Romualdot, aki először hallgatásával, majd másnap szavaival tesz komoly szemrehányásokat neki erőszakos háborúért, az egyház zilált helyzetéért és a szegények sanyargatásáért. Köröttük udvaroncok láthatók, akik hajlongva üdvözlik Romualdot. Az életrajz 65. metszetén²⁴ hasonló beállításban látható a két főszereplő és az őket körülvevő udvaroncok. Jobbra a baldachinos trónus, a háttérben pedig bizonyára az Amiata hegyen lévő monostor látható, amelyről Romuald írásban előre megjósolta tanítványainak, hogy megkapják a császártól. Ismert ugyanennek a jelenetnek egy másik nagyszabású ábrázolása is. Jacopo Marieschi (1711–1794) velencei festőnek vagy mesterével, Gaspare Dizianival közös alkotásának tulajdonítják²⁵ azt a Szent Romuald életét bemutató, öt nagyméretű vászonképből álló sorozatot, amely a velencei San Clemente in Isola templom számára készült 1745–1748 között.²⁶ A *Szent Romuald és II. Henrik császár* című



4. kép. F. A. Dietell: Szent Romuald és Marinus remete találkozása. In: DAMIANI SZENT PÉTER: *Leben und Thaten dess Heiligsten Vatters, und Patriarchen Romualdi...* Wien, Voigtin, 1723

²⁰ TÖRÖK József: A kamalduli rend és remetéi. *Műemlékvédelem*, 5. 2006. 305; NITSCH 1910. i. m. 48.

²¹ *Leben* 1723. i. m. Cap. IV, 22.

²² *Leben* 1723. i. m. Cap. LII, sz. n., a 187. oldal előtt.

²³ *Leben* 1723. i. m. Cap. LXIV, 220.

²⁴ *Leben* 1723. i. m. Cap. LXV, sz. n., a 223. oldal előtt.

²⁵ Rodolfo PALLUCCHINI: *La Pittura nel Veneto. Il Settecento*. II. Milano, Electa, 1996. 105–106.

²⁶ *Dizionario Biografico degli Italiani*. 70. Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana, 2007. 350. A képek mai őrzési helye: Soprintendenza ai Beni Artistici e Storici di Venezia.

festmény²⁷ az életrajz metszetét követi, de érdekes módon közelebb áll annál a majki falképhez: Romuald itt is a császár előtt térdel, és a mellékszereplők öltözete szintén hasonló: balra sisakos katonalak, jobbra galléros udvaronc látható. A velencei sorozat hatása, mint később erről szó lesz, máshol is megfigyelhető Majkon.

A mennyezetkép és az ablakok közötti, hegedű alakú képmezőkben egy kamalduli és egy domonkos apáca ábrázolása látható. A keleti oldalon valószínűleg Boldog Paula (†1368), a cafaggiolói (Firenze) Santa Margherita-monostor apátnője, akinek még világi leány korában megjelent Szűz Mária, karján a gyermek Jézussal, azt kérve tőle, hogy menjen a firenzei Santa Maria degli Angeli kamalduli monostorba, és térjen az üdvözülés útjára (1. kép, 8).²⁸ A nyugati oldalon pedig Árpád-házi Boldog Margit (1242–1270) puttókkal körülveve kereszttel, koponyával és könyvekkel jelenik meg (1. kép, 10).²⁹

A nyugati fal északi sarkában lévő képmezőben szerzetesi káptalanterem látszik (1. kép, 11). A képen Nitsch Árpád szerint az a rendi káptalan látható, melyen Romuald hirtelen felugrott, mondván, hogy Gergely remete cellájába rabló tört be, akit el is fogtak.³⁰ Ez valószínűleg helyes értelmezés, mert a jelenet szinte biztosan azonosítható az életrajz 36. metszetével, amely fejezet a fenti epizódot mondja el.³¹

Az első hevederív alatti kartusokkal, aranyozott indadíszekkel keretelt fekvő képmezőbe Querfurti Szent Brúnó-Bonifác (974–1009) legendájának három jelenete került (1. kép, 12). Középen látható, amint Szent Brúnó megkereszteli a pogány porosz fejedelmet és feleségét, míg a háttérbe Brúnó tűzpróbája és lefejezése került.³² Ez az életrajz 27. metszetével³³ rokonítható, de nagyobb önállósággal mutatja be a szent porosz földön elszenvedett vértanúságának történetét. A metszet fő jelenetében Brúnó főpapi ruhában jelenik meg a fejedelem előtt, míg a majki falképen a keresztelés került a fő helyre. Az életrajz szerint Romuald Querfurti Brúnó mártírhalálának hírére határozta el, hogy Magyarországra megy vérét adni Krisztusért.³⁴ Radossányi öt fejezetet is szentel művében Brúnó történetének,³⁵ és külön fejezetben beszél arról, hogy Romuald Rómában kért engedélyt IV. Szergiusz pápától a magyarországi útra.³⁶

A hevederív alján, íves záródású keretben Szent Brúnó alakja látható (1. kép, 13). Az érseki jelvényeket – mitrát és palliumot – viselő szent jobb kezét mellére helyezi, alkarjával attribútumát, a pálmalevelet és a kettős keresztben végződő pásztorbotot fogja át, míg bal kezében nyitott könyvet tart.³⁷

²⁷ Olaj, vászon, 282×356 cm.

²⁸ A jelenetet egész lapos metszettel szerepelteti a – majki könyvtárban is meglévő – kamalduli évkönyv, illetve ennek forrása, Agostino Fortunio kamalduli szerzetes Boldog Pauláról szóló életrajza is. Vö. Giovanni Benedetto MITTARELLI: *Annales Camaldulenses Ordinis Sancti Benedicti*... 6, Venetiis, Monasterium Sancti Michaelis de Muriano, Pasquali MDCCCLXI [1761], Isz. n. a 96 és 97. oldal között; Agostino FORTUNIO: *Vita del Beato Silvestro Monaco converso del Monasterio Camaldolense degl' Angeli di Firenze, e Della B. Paola Badessa di S. Margherita di Cafaggiuolo*... Firenze, Appresso Georgio Marescotti MDXCXV [1595], címlap és 12. oldal.

²⁹ Zoltán SZILÁRDFY: *Eigenständig Typen in der barocken Ikonographie ungarischer Heiliger*. Esztergom, Christliches Museum, 2001. 38. Abb. 46. Szent Margit ábrázolását vö. ZSÁMBÉKY Monika: Barokk festmények a vasvári domonkos templomban és kolostorban. *Művészettörténeti Értesítő*, 61. 253–270: 266.

³⁰ NITSCH 1910. i. m. 48; Vita beati Romualdi. Cap. XXXVI.

³¹ *Leben* 1723. i. m. Cap. XXXVI, sz. n., a 145. oldal előtt.

³² *Vita* 1957. i. m. Cap. XXVII. Korábbi értelmezés szerint Domonkos esztergomi érsek látható itt, aki Szent Istvánt és feleségét, Boldog Gizellát koronázta meg. FARBAKY 1990. i. m. 22; FARBAKY 2010. i. m. 606.

³³ *Leben*, 1723. i. m. Cap. XXVII, 100.

³⁴ Vö. *Leben* 1723. i. m. Cap. XXXIX, 151.

³⁵ RADOSSÁNYI 1726. i. m. Cap. XVI–XX.

³⁶ RADOSSÁNYI 1726. i. m. Cap. XXI, 106.

³⁷ HEVENESI Gabriel S. J.: *Régi magyar szentség avagy Ötvenöt magyar szent és boldog*. Az 1737-es latin kiadás szövegét lefordította és átigazította SINKÓ Ferenc. Budapest, Új Ember, é. n. [1988] 195–196. kép.

A szemközti falon Romualdnak és két tanítványának látogatása látható IV. Szefergiusz pápánál (1006–1012). Az életrajz metszetei között nem láthatjuk ugyan ennek előzményét, az említett velencei sorozat egyik, *Romuald IV. Szefergiusz pápa előtt* című darabja³⁸ azonban szinte minden részletében megegyezik a majki refektórium falképeivel. A három szerzetes ezek szerint Romuald és két tanítványa, akik Querfurti Brúnó vértanúsága (1009) után a pápától kértek engedélyt a magyarországi missziós útra. A velencei képen a gyermek kezében lévő tálcán mitra és pallium látható, ami Romuald tanítványaira, az érsekké szentelt Ingelbertóra és Gregorióra utalhat.³⁹

Felette szintén íves záródású képmezőben könyvet és kettős keresztben végződő pásztorbotot tartó, érseki palliumot viselő, fehér szakállú főpap áll. Benne a magyar egyházszervezetet megalapító, a ravennai zsinaton Romualddal együtt⁴⁰ részt vevő Szent Aserik-Anasztáz (+1036/1039) érsekre ismerhetünk (1. kép, 14).⁴¹ Az Asztrik néven is ismert korábbi bencés apát, aki Szent Istvánnak a koronát hozta, kalocsai érsek volt.⁴²

A két hevederív között elhelyezkedő ablak felett, félköríves oromzatban végződő aranyozott stukkódíszekkel keretezett kép bal oldalán Szent István király (1000/1001–1038) ül baldachinos trónuson teljes királyi díszben, fején a Szent Koronával (1. kép, 17). Előtte áll a serdülő fiatalként ábrázolt Szent Imre herceg (1007–1031).⁴³

A festmény alatt aranyozott stukkó kartusokkal és koronával keretezett címer, kék háttér előtt aranyozott három halom látható, rajta háromkaréjos szárvégű kereszttel, melynek merőleges szárán korona van átfűzve: ez a Monte Corona kongregáció címere, amelyhez Majk is tartozott (1. kép, 16).

A mennyezeten Jákob álma mintájára⁴⁴ Romuald álma látható (1. kép, 18). Az ószöveteségi analógián túl a létra- (lépcső-) motívum megjelenik Szent Benedeknél is, aki épp Jákob



5. kép. Vogel Gergely: Szent Romuald álma, 1762. Freskó.
Fotó: Sárossy Péter

³⁸ Olaj, vásznon, 282×356 cm.

³⁹ Vö. RADOSSÁNYI 1726. i. m. 106.

⁴⁰ KOSZTA László: Remeték a 11. századi Magyarországon. *Aetas*, 23. 2008. 1. 42–55: 48–49.

⁴¹ GYÖRFFY György: *István király és műve*. Budapest, Gondolat, 1977. 3. bővített, javított kiadás, Budapest, Balassi, 2000. 140–145, 161–162.

⁴² FARBAKY 2010. i. m. 606.

⁴³ „Továbbá egyik oldalon Sz. István Királyunk égszín nemzeti ruhában, sárga topánnyal saruzva, koronával ékesítve ül széken; fija Imre, bizonyára bölts attyának tanításaira figyelvén, világos kék dolmányban 's nadrágban, fejér köpönneggel terítve, lábaira bőrszín topányt vonva, áll attya előtt. – Más felől Sz. István, egészen a' mint Székes Fejér Vármegyének tzipere mutatja, térdén állva nyújtja be Máriának a' koronát. – Köröskörül a' padok' mentében tsinosen megvagon még ma is a' falaknak fa-béllése, 's rajta holmi históriai tsoportozásokat nagyon jelesen faragott ki a' mestere domborában.” HOLÉCZY Mihály: A' Majki Klastrom időnkben. *Tudományos Gyűjtemény*, 10. 1826. 7. 36; SZILÁRDEY Zoltán: Ami még hiányzik Szent Imre ikonográfiájából. In: *Szent Imre 1000 éve. Tanulmányok Szent Imre tiszteletére, születésének ezredik évfordulója alkalmából*. Szerk. KERNY Terézia–SMOHAY András. Székesfehérvár, Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum, 2007 (A Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum kiadványai, 1). 112–116: 114, 225.

⁴⁴ NITSCH 1910. i. m. 48; F. [Friederike] TSCHOCHNER: Romuald von Camaldoli OSBCam. In: *Lexikon der Christlichen Ikonographie*. Begründet von Engelbert KIRSCHBAUM. Hrsg. von Wolfgang BRAUNFELS. 8. Rom–Freiburg im Breisgau–Wien, Herder, 1976. 2. kiadás, 2004. 284.



6. kép. F. A. Dietell: Szent Romuald álma. In: DAMIANI SZENT PÉTER: *Leben und Thaten dess Heiligsten Vatters, und Patriarchen Romualdi...*, Wien, Voigtin, 1723

Felette íves záródású mezőben Szent Romuald látható apáti jelvényekkel és a majki remeség makettjével (1. kép, 22).⁵⁰ A felfelé néző szent talán rokonítható Dietellnek azzal a Romualdot ábrázoló félalakos metszetével is, amely Radossányi már említett művében a címlap előtt szerepel.⁵¹

lajtorjájára hivatkozva beszél az alázatosság fokain keresztül való felemelkedésről a Regula 7. fejezetében (5. kép). Az 1723-as kiadás 4. oldalán dicsőítő verset olvashatunk Romuald létrájáról. Itt a majkihoz nagyon hasonló metszet ábrázolja az alapítót: fekvő alak, mellette kalap és bot, fent az égbe menő fehér ruhás szerzetesek.⁴⁵ Az életrajz 34. fejezete után egyébként hosszabb leírás található Camaldoli alapításáról, a fejezet elején szintén metszettel,⁴⁶ amelynek előterében Maldolo gróf, háttérben pedig a Romuald-látomás jelenik meg (6. kép). Ez a metszet másutt köszön vissza: a majki templom stallumának egyik háttámláján, amely stallum ma a komáromi (Komárno) görögkeleti templomban található. Mivel a stallum több más ábrázolása is köthető az életrajz Dietell-metszeteihez, ez még inkább megerősíti a majki figurális jelenetek és ezek szoros kapcsolatát.

A szemközti ablak felett Szent László király (1077–1095) kardfelajánlásának jelenete látható (1. kép, 19).⁴⁷ A Szent Koronát és teljes uralkodói dísz viselő király aranyhímzéses kék bársonypárnán nyújtja rózsafüzérrel körbetekert kardját a felette felhőn ülő Szűz Máriának, aki ölében a gyermek Jézust tartja. Alatta a kamalduli rend címere: kék mező előtt aranykehelyből ivó két galamb, felettük csillag. A címer körül aranyozott stukkó kartusokkal és koronával ellátott keret látható (1. kép, 20).

A második hevederív északi válla alatti mezőbe az ifjú és a szamár történetének ábrázolása került, mely szerint Romuald a Boleszláv-tól kapott értékes paripáját egy szamárért cserélte el (1. kép, 21).⁴⁸ A jelenet hasonló formában tűnik fel a 26. fejezet metszetén is.⁴⁹

⁴⁵ *Leben* 1723. i. m. sz. n., a „Lob-Reimen von der Laiter Romualdi” vers után.

⁴⁶ *Leben* 1723. i. m. Cap. insertu. sz. n., a 135. oldal előtt.

⁴⁷ HEVENESI [1988] i. m. 53. 55. kép. Szent László kardfelajánlásának ikonográfiájáról bővebben: KERNY Terézia: Szent László hódolata Szűz Mária előtt (XIV–XIX. század). In: *Ghesaurus. Tanulmányok Szentmártoni Szabó Géza hatvanadik születésnapjára*. Szerk. CSÖRSZ RUMEN István. Budapest, MTA ITI, 2010. 515–540.

⁴⁸ NITSCH 1910. i. m. 48–49; *Vita* 1957. i. m. Cap. XXVI.

⁴⁹ *Leben* 1723. i. m. Cap. XXVI., 96.

⁵⁰ TSCHOCHNER 2004. i. m. 284. GRANASZTÓINÉ 2006. i. m. 328.

⁵¹ RADOSSÁNYI 1726. i. m. sz. n., a címlap előtt.

Vele szemben a hevederíven édesapja, a megtérése után szintén remeteként, a világtól visszavonultan élő Boldog Szergiusz látható (1. kép, 23).⁵² Alá Szergiusz szörnyű bűne került: kardjával szúrja le egy rokonát (1. kép, 24).⁵³ E jelenet szinte teljesen az életrajz első fejezetét illusztráló metszete⁵⁴ alapján készült.

A harmadik boltszakasz déli ablaka felett Orseolo Szent Péter (928 k.–982) látható, aki Romuald hatására velencei dózséból kamalduli szerzetes lett (1. kép, 25).⁵⁵ A fiatal, szakálltalan remete fehér habitust visel, bal kezében liliumot tart, míg jobbójával a mellette lévő díszes korona és koronázási ékszerek felé tesz elutasító mozdulatot.

A mennyezetten nyolckarjú mezőben Romuald és III. Ottó császár (980–1002) találkozásának jelenete látható (1. kép, 26). Ottó szerette volna megreformálni a ravennai San Apollinare in Classe apátságot, ezért meglátogatta Romualdot, hogy rábeszélje a monostor apáti tisztség elvállalására. Egy éjszakát ekkor Romualdnál töltött s nagy nehezen rávette, hogy fogadja el az apáti címet. Romuald bevallotta: öt évvel korábban egy látomásban Isten feltárta neki, hogy ez fog történni.⁵⁶ E találkozás képi előzményét is megtaláljuk az életrajz 22. fejezetének metszetében. Ez azonban inkább az apáti tisztség felajánlására helyezi a hangsúlyt, míg Majkon maga a vendéglátás jelenik meg: a kép jobb oldalán lefekvéshez készülődő császárnak Romuald épp felajánlja takaróját a kunyhójában.

A déli ablak feletti mezőben a szemközi oldalon látható Orseolo Szent Péter ábrázolásához hasonlóan egy fiatal, szakálltalan, fehér rendi habitust viselő remete jelenik meg. Ő feltehetően Orseolo Péter barátja, Boldog Gradenigo János (Giovanni Gradenigo, †1025; 1. kép, 27). Bal kezében liliumot, jobbójában keresztet tart, előtte koponyának támasztott könyv és vezeklő-ostor fekszik egy asztalon.⁵⁷

A helyiség délkeleti falára az Utolsó vacsora ábrázolása került (1. kép, 28). A képen Krisztus és a tizenkét apostol ül a hatalmas, abrosszal leterített asztal mögött. Az asztal közepén a sült bárány és a kehely utal Jézus, az Isten báránya húsvéti kereszthalálára, s az Oltárszentség alapítására is, hiszen a Messiás a képen épp a kezében tartott kenyeret áldja meg. Jézustól balra a harmadik apostol fehér remeteviselésben jelenik meg, fején csuklyával, amint jobb kezének két, bal kezének három ujját az asztalra teszi. Ez Krisztus két természetére utalhat: valószínű Isten és valószínű ember, valamint a Szentháromságot idézi. Az Utolsó vacsorát az előtérbe vezető ajtó fölötti, újonnan felfedezett Megkísértéssel összefüggésben kell látnunk. A pannonhalmi bencés refektóriumhoz hasonlóan az étkezéshez kapcsolódó gondolati ív első kompozíciójaként jelenik meg a pusztában negyven napig böjtölő Krisztus.⁵⁸ E gondolat nagyszabású lezárása pedig az Utolsó vacsora. A két jelenet közti gondolati kapcsolatot a kenyér motívuma erősíti, amely a sátán teljesen profán ételértelmezése után az eukharisztia megalapításában nyeri el igazi jelentését és jelentőségét.

A nagyméretű, íves lezárású festmény két sarka mellett kis képek láthatók tájban ábrázolt remetékkel. A jobb oldalin fehér ruhás remete egy fa alatti kis nádtetős kalyiba alatt ül, előtte keresztnek támasztott könyv, kezében toll, előtte a kép sarkában apáti bot és kalap hever (1. kép, 29). Ő a negyedik camaldoli perjel, Boldog Rudolf (1074–1088/1089) lehet, aki

⁵² Szergiuszról mint szerzetesről: *Vita* 1957. i. m. Cap. XII–XVII.

⁵³ *Vita* 1957. i. m. Cap. I.

⁵⁴ *Leben* 1723. i. m. Cap. I, sz. n., a 13. oldal előtt.

⁵⁵ *Vita* 1957. i. m. Cap. VIII.

⁵⁶ *Vita* 1957. i. m. Cap. XXII. 23. D. Alberico PAGNANI O.S.B.: *Storia dei Benedettini Camaldolesi. Cenobiti, eremiti, monache ed oblati*. Sassoferato, Prem. Tipografia Garofe, 1949. 23–24.

⁵⁷ Uo. 26–27.

⁵⁸ GALAVICS Géza: A pannonhalmi apátság barokk ebédője. In: *Mons Sacer 996–1996. Pannonhalma 1000 éve*. II. Pannonhalma, 1996. 74., 75 (4. kép).

*Liber eremiticae Regulae*⁵⁹ címmel 1080-ban, majd 1085-ben rövidebb formában⁶⁰ kiadta a kamalduli szerzetesek első konstitúcióját.

Az Utolsó vacsora falkép felett koronával ékesített, ovális mezőben aranyozott felirat olvasható: „NON NOBIS DOMINE NON NOBIS SED NOMINI TUO DA GLORIAM.” (1. kép, 30 – Ne nekünk, Uram, ne nekünk, hanem nevednek szerezz dicsőséget: Zsolt 115,1.)

A bal oldali kis képen szintén természeti környezetben ábrázolt szerzetes látható írás közben. A fehér ruhája felett bíborszínű mocétumot viselő remete a felette megjelenő, az Immaculata Conceptio megtestesítőjeként ábrázolt Szűz Máriára tekint, előtte bíborosi kalap fekszik. A festményen Damiani Szent Péter egyháztanító látható, aki megírta Romuald életrajzát, s a Szeplőtelen Fogantatás teológiájával is foglalkozott (1. kép, 31).⁶¹ Az életrajzíró munkásságát az 1723-as kiadás 5. oldalán vers is magasztalja. Ez előtt található egy őt ábrázoló metszet is,⁶² amelyet a majki falkép szinte minden részletében követ.

Összegezve a kulcsműnek, Damiani Péter Romuald-életrajzának hatását a majki refektórium falképeire, megállapítható, hogy ez mind a témák kiválasztásában, mind az 1723-as kiadás metszeteinek felhasználásában jelentkezett. Feltétlenül kutatandó ugyanakkor a velencei kapcsolat is, hiszen a Jacopo Marieschinek tulajdonított, Romuald életét bemutató sorozat két darabja egyértelműen rokonítható két majki falképpel. Végül mindenképpen hangsúlyozni kell a tudós majki SUPERIORNAK, Radossányi László páternek a szerepét a képi program megalkotásában: elismert rendtörténeti munkája árulkodik intellektuális kvalitásáról, s az ebbe bekeverült, Majkon is megjelenő Romuald-történetek még egyértelműbbé teszik meghatározó szerepét a programalkotásban.

A remetesség a 11. században nem jelentett feltétlenül kizárólag aszketikus, magányos életvitelt, hanem összekapcsolódott a missziós tevékenységgel, az apostoli munkával, mely a mártíromság babérkoszorújának reményével kecsegtetett. A mártíromságot az apostoli élet megkoszorúzásának tartották, ezt bizonyítja Querfurti Brúnó és Szent Gellért (980–1046) vértanúsága, továbbá a Romuald visszafordulása után Pereumból hazánkba érkező remeték története.⁶³

A 11. század elején a fiatal magyar kereszténység megismerkedett a remetességgel, de a század közepe után ezt a szerzetesi életformát az ország egyházi és világi vezetői nem támogatták. A remeték csak a 13. századtól bukkannak fel újra hazánkban,⁶⁴ a kamalduliak pedig csak a 17. század végén települtek le Magyarországon. Rendalapítójuk és kortárs rendtársai maradandó hatását Közép-Európa és Magyarország keresztény hitre térítésében nem felejtették el. Refektóriumuk falképei arról tanúskodnak, hogy az ezredfordulón térségünkben működő remeték örökösének tartották magukat, s munkájukat folytatták Majkon egészen 1782-ig, feloszlásukig.

⁵⁹ Uo. 33; TÖRÖK 2006. i. m. 307.

⁶⁰ Peter-Damian BELISLE: *The Privilege of Love: Camaldolese Benedictine Spirituality*. Minnesota, Liturgical Press, 2002. 136.

⁶¹ BELISLE 2002. i. m. 136.

⁶² *Leben* 1723. i. m. sz. n., a „Lob-Reimen vom Seeligen Petro Damiani” című vers előtt.

⁶³ KOSZTA 2008. i. m. 51–53.

⁶⁴ Uo. 54.